

УДК 342.951(477)

ЗАГОРУЛЬКО Є.О.

СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ Й ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХОДІВ АМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті аналізується сутність, ознаки й правове регулювання заходів адміністративного примусу, їх роль і місце у виконавчому провадженні.

Ключові слова: виконавче провадження, адміністративний примус, заходи адміністративного примусу, органи державної виконавчої служби, державний виконавець.

В статье анализируется суть, признаки и правовое регулирование мер административного принуждения, их роль и место в исполнительном производстве.

Ключевые слова: исполнительное производство, административное принуждение, меры административного принуждения, органы государственной исполнительной службы, государственный исполнитель.

The article analyzes the nature, characteristics and regulation of administrative coercion, its role and place in the enforcement proceedings.

Key words: enforcement proceedings, administrative enforcement, administrative enforcement actions, state executive service, bailiff.

Вступ. Активний економічний розвиток у нашій країні має не лише позитивні наслідки, що пов'язані із діяльністю конкретних суб'єктів господарювання, цивільним оборотом із надання послуг у публічній діяльності тощо. Нажаль, в цій діяльності мають місце й порушення законодавства. Тому для забезпечення виконання зобов'язань фінансового, господарського, цивільного характеру учасники правовідносин, в тому числі громадяни, звертаються до судових органів для захисту своїх інтересів, виходячи із того, що судові рішення підлягають обов'язковому виконанню.

У цих умовах зростає роль діяльності державної виконавчої служби, посилення її значення в механізмі забезпечення прав людини.

Державний виконавець, що представляє відповідний орган державної виконавчої служби, здійснюючи виконавче провадження, не ототожнюється із правоохоронним або фіскальним органом. Але, реалізуючи повноваження, закріплені за ним законом, державний виконавець має цілий арсенал засобів, спрямованих на забезпечення прав громадян у виконавчому провадженні. До таких засобів відносяться й заходи адміністративного примусу.

Незважаючи на суттєве оновлення правового регулювання виконавчого провадження, сфера застосування примусових заходів має багато невирішених питань. Україна вже сьогодні стоїть на шляху до створення дієвої європейської моделі системи примусового виконання судових рішень, що потребує нового, комплексного й ґрунтовного, дослідження зазначеної проблеми.

Визначення місця й ролі адміністративного примусу у виконавчому провадженні, особливостей його застосування у сфері виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) (далі – рішення) має не лише теоретичне, а й практичне значення. Це обумовлює актуальність проблеми науково-теоретичного дослідження сутності, ознак і правового регулювання заходів адміністративного примусу у виконавчому провадженні.

Питання сутності, ознак і правового регулювання заходів адміністративного примусу у виконавчому провадженні стали предметом наукових досліджень у працях В.М. Бевзенка, С.А. Борискіна, Р.В. Ігоніна, М.І. Смоковича, С.Я. Фурси, С.В. Щербака, Б.М. Гук, В.В. Комарова, А.І. Перепелиці, Ю.В. Білоусова й багатьох інших вчених. В той же час постійний розвиток законодавства у сфері виконавчого провадження потребує сучасного наукового дослідження в цьому напрямку.

Постановка завдання. Метою наукової статті є визначення місця заходів адміністративного примусу у виконавчому провадженні, що дозволить чітко планувати й здійснювати діяльність, а також формулювати на цій основі відповідні пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання й практики примусовозастосовчої роботи органів державної виконавчої служби України.

Результати дослідження. Виконавче провадження – це один із видів адміністративно-процесуального провадження, про що свідчать правовідносини, які складаються в його межах. Проте від

інших адміністративних проваджень виконавче провадження відрізняється своєю цільовою спрямованістю. Воно спрямоване на примусове виконання рішень.

Застосування органами державної виконавчої служби адміністративного примусу має свої суттєві особливості через їх спеціалізоване становище в системі публічних органів влади. Головним завданням органів державної виконавчої служби є неупереджене, ефективне й своєчасне примусове виконання рішень у повному обсязі, що передбачає застосування широкого кола примусових заходів. Державним виконавцям у більшості випадків доводиться застосовувати заходи адміністративного примусу у виконавчому провадженні, хоча існує можливість і добровільного виконання рішень. Саме тому застосування ними примусових заходів має відбуватись як крайній захід впливу на учасників виконавчого провадження. Застосування заходів адміністративного примусу здійснюється на підставах, у межах повноважень і у спосіб, що визначені Конституцією України, Законом України «Про виконавче провадження», іншими законами й нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Найбільш досконалими щодо систематизації ознак адміністративного примусу є наукові праці А.Т. Комзюка й Т.О. Коломоець. Так, в докторській дисертації А.Т. Комзюка з'ясовано основні властивості адміністративного примусу, зроблено акцент саме на примусовому характері заходів, які застосовуються незалежно від волі й бажання правозобов'язаних суб'єктів, на що раніше дослідниками не зверталась увага [1, с. 321]. Т.О. Коломоець, досліджуючи адміністративний примус у публічному праві, робить висновок, що «вибір ознак адміністративного примусу цілком залежить від авторського підходу до висвітлення цього питання, однак зумовлений він глибиною комплексного дослідження його потенціалу в порівняльній характеристиці зі схожими адміністративно-правовими інститутами» [2, с. 118].

Адміністративний примус є невід'ємною складовою державно-правового примусу й має всі суттєві ознаки останнього. Разом із тим він має свої специфічні властивості, що визначають його сутність і місце в системі державно-правового примусу.

Заходам адміністративного примусу, що застосовуються у сфері виконавчого провадження, притаманні загальні ознаки адміністративного примусу, а саме: офіційний державно-владний характер, який проявляється в процесі реалізації функцій державного управління у сфері виконавчого провадження; застосування уповноваженими органами виконавчої влади (органами державної виконавчої служби) у сфері позаслужбових адміністративних відносин; розмаїття суб'єктів, щодо яких здійснюється їх застосування (фізичні й юридичні особи, які не обов'язково мають статус учасника виконавчого провадження); особливості підстав застосування, серед яких можуть бути як протиправні діяння, так і діяння, які такими не визнаються; спрощеність, оперативність, економність процедури застосування; різноманітність примусових заходів у сфері виконавчого провадження.

Досліджуючи проблему заходів адміністративного примусу, які застосовуються органами державної виконавчої служби, необхідно звернути увагу на те, що всі вони здійснюються в межах виконавчого провадження як процесуальної діяльності, а тому мають процесуальний характер.

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що примусові заходи, які застосовуються органами державної виконавчої служби України, незважаючи на специфіку деяких із них, є заходами саме адміністративного примусу.

Визначивши ознаки адміністративного примусу, що застосовується органами державної виконавчої служби, необхідно визначити його поняття. У сучасній вітчизняній науковій літературі робилися спроби його визначення. Так, Ф.В. Бортняк у своєму дисертаційному дослідженні визначив поняття адміністративного примусу, який здійснюється державною виконавчою службою, як «застосування передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу щодо правозобов'язаних суб'єктів із метою виконання рішення, винесеного публічними органами управління щодо захисту порушеного, оскарженого чи невизнаного права особи» [3, с. 13].

О.О. Чумак визначає засоби примусового характеру, які застосовуються Державною виконавчою службою України, як «нормативно встановлені заходи впливу, які застосовуються державними виконавцями щодо правозобов'язаних суб'єктів у порядку, суворо регламентованому нормативно-правовими актами, із метою неупередженого, повного й своєчасного виконання рішень юрисдикційних органів» [4, с. 375].

Є.О. Чеголя розуміє адміністративний примус Державної виконавчої служби так: «примусові заходи, що застосовуються в межах виконавчого провадження, – це заходи, які здійснюються органами державної виконавчої служби із метою забезпечення своєчасного й повного виконання рішення суду чи інших державних органів і органів місцевого самоврядування» [5, с. 82].

Систематизуючи наведені ознаки, можна дійти висновку, що адміністративний примус органів державної виконавчої служби – це система заходів, що застосовується державним виконавцем на підставах, у межах повноважень і у спосіб, що визначені законом, іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями, які підлягають примусовому виконанню, із метою забезпечення неупередженого, ефективного, своєчасного й у повному обсязі примусового виконання рішень.

Фактично примусова діяльність органів державної виконавчої служби полягає в законному обмеженні прав фізичних і юридичних осіб, а також в застосуванні до них заходів адміністративної відповідальності на підставі й у порядку, визначеному законом.

Законодавцем наведено перелік заходів примусового виконання рішень, які застосовують державні виконавці у виконавчому провадженні. Відповідно до статті 10 Закону України «Про виконавче провадження» [6, с. 82], заходами примусового виконання рішень є:

- 1) звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, в тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами;
- 2) звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію й інший дохід боржника;
- 3) вилучення в боржника й передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні;
- 4) заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, в тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем;
- 5) інші заходи примусового характеру, передбачені цим Законом.

Мета адміністративного примусу, що застосовується органами державної виконавчої служби, полягає в спонуканні учасників виконавчого провадження до правомірної поведінки, виявленні й припиненні спроб боржника ухилитися від виконання рішень, які підлягають примусовому виконанню, забезпеченні виконання рішень і вжиття заходів адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог державного виконавця.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [7, с. 82], правовою основою діяльності органів державної виконавчої служби й приватних виконавців є Конституція України, цей Закон, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інші закони, нормативно-правові акти, прийняті на їх виконання.

Основою саме адміністративно-правового регулювання виконавчих правовідносин є Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», яким органи державної виконавчої служби віднесено до виконавчої гілки влади. Змістом адміністративно-правових відносин у виконавчому провадженні є обов'язок державної виконавчої служби реалізовувати матеріально-правові норми законодавства про виконавче провадження у відповідній процесуальній формі.

Норми Закону України «Про виконавче провадження» виступають основним джерелом правового регулювання виконавчого процесу. Із прийняттям нового Закону України «Про виконавче провадження» було дещо усунуто нелогічність побудови системи примусових заходів, але численні прогалини й колізії в механізмі звернення стягнення на майно боржника й досі ускладнюють процедуру примусового виконання.

Висновки. Таким чином, примусові заходи, які застосовуються органами державної виконавчої служби України у виконавчому провадженні, незважаючи на специфіку деяких із них, є заходами саме адміністративного примусу. Органи державної виконавчої служби із метою неупередженого, повного й своєчасного виконання рішень мають застосовувати заходи адміністративного примусу на підставі й у порядку, визначеному законом. Попри законодавчо визначену примусову спрямованість діяльності органів державної виконавчої служби, вона потребує забезпечення найвищого рівня законності, захисту прав і свобод громадян із одночасним забезпеченням ефективності діяльності цього органу.

Список використаних джерел:

1. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / Комзюк А.Т. ; за заг. ред. О.М. Бандурки. – Х., 2002.
2. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : дис. доктора юрид. наук : 12.00.07 / Коломоєць Т.О. – Запоріжжя, 2005.
3. Бортняк Ф.В. Форми та методи діяльності державної виконавчої служби: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ф.В. Бортняк. – К., 2008.
4. Чумак О.О. Переконання та примус як методи роботи Державної виконавчої служби України / О.О. Чумак // Митна справа. – № 1(79). – 2012. – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 373–378.
5. Чеголя Є.О. Примусові заходи органів державної виконавчої служби у межах виконавчого провадження / Є.О. Чеголя // Південноукраїнський правничий часопис : науковий журнал Одеського держ. ун-ту внутр. справ. – 2010. – № 3. – С. 81–83.
6. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII // Голос України від 05.07.2016. – № 122–132.
7. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII // Голос України від 05.07.2016. – № 122–123.